

Alp 2164
L.arch

LIETUVOS
NACIONALINĖ
M. MAŽVYDO
BIBLIOTEKA

mpkslas menas literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1985
KOVO MEN. 16 d. / MARCH 16, 1985
PART TWO - Nr. 53(11)

Lietuvių dailės nepriklausomybininkas

Adolfo Valeškos aštuoniasdešimtajam gimtadieniui

Šiame numeryje:

Sluckio „tarybinė opera“ apie lietuvių literatūrą.
Lietuvių dailės nepriklausomybininkas: Adolfo Valeškos aštuoniasdešimtajam gimtadieniui.
Trijų kompozitorių sukaktis: Bacho, Handelio ir Scarlatti.
Darius Lapinskas — laureatas.
Šventas Kazimieras.
Lyras kiekvienu coliu.
Rašytojo Eduardo Cinzo atviras laiškas Vytautui A. Jonynui.
Vlado Šlaito eilėraščiai.
Provanso peizažai lietuvių tapyboje.
Chicagos teatruose.

Prarasti tautai kultūrinę nepriklausomybę yra net baisiau, negu prarasti politinę nepriklausomybę. Tauta, kultūrinėse apraiškose netekusi iniciatyvos ir savo individualių genijų tautinio veido, dažniausiai ir politinėje plotmėje būna užgožiama svetimųjų, netenka ir politinės nepriklausomybės. Abidvi sritys tautos gyvastinai yra labai svarbios. Nė vienos iš jų nevalia skriausti. O senoji Lietuva augo vien tik kaip valstybė, bet neugdė aukštosios civilizacijos savitų tautinių bruožų. Tada tolydžio ir valstybė nykė sunyko, prarasdama viską.

KAZYS BRADŪNAS

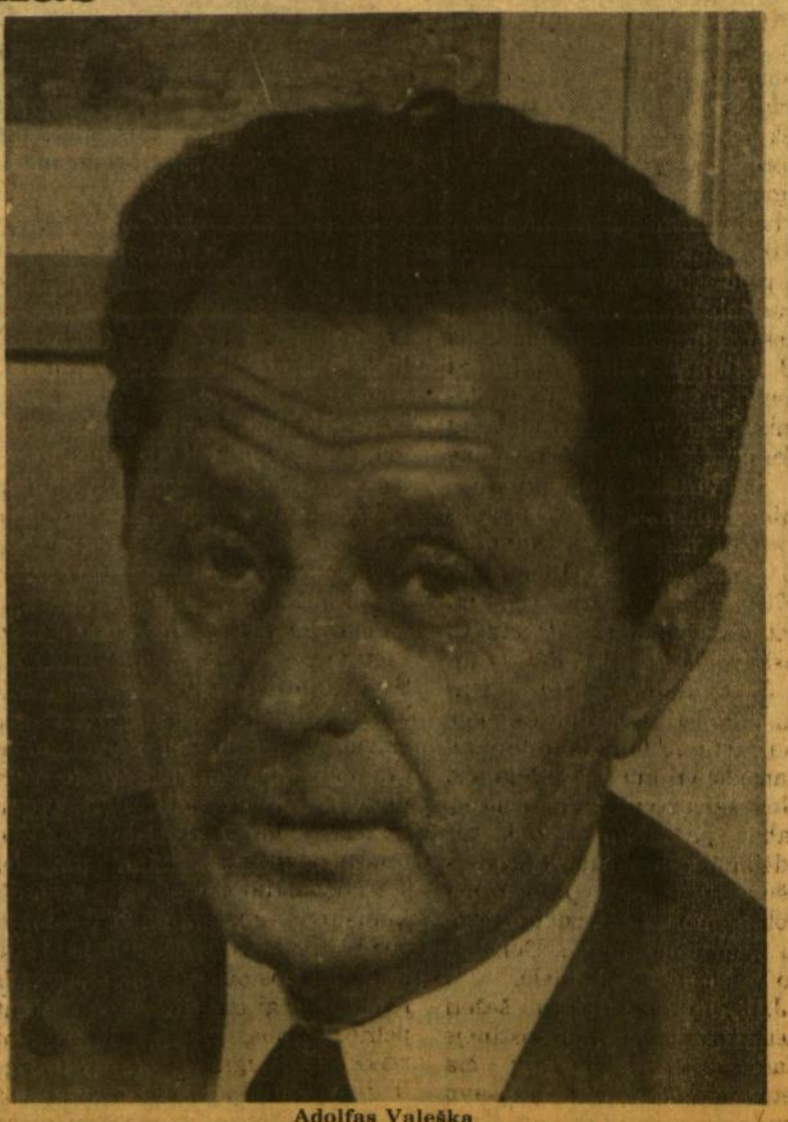
kurti, bet ir formuoti opinią, steigti žurnalus, provokuoti polemikas, organizuoti kultūrinius sambūrius, parodas, muziejus, ieškoti lietuviškos kultūros giliųjų šaknų.

Jeigu šiandien prisimenam ir gerbiam mūsų nepriklausomybės laikotarpio prezidentus, valstybininkus, ekonomistus, tai nemažiau reikėtų prisiminti ir pagerbti ano laikotarpio lietuviškos kultūros tiesiog pionieriško darbo talentinguosius pasišventėlius. O žvelgiant į dailės sritį, vienu tokių nepriklausomybininkų yra dailininkas Adolfas Valeška, kuriam vakar (kovo 15) suėjo 80 metų.

paslaptis, pasukta į savo tautos dvasines gelmes, į liaudies jos ištakas. Todėl ir Adolfas Valeška su didžiausia aistra metasi į liaudies meno pavyzdžių rinkimą ir kaupimą jo paties suorganizuotame Bažnytinio meno muziejuje. Liaudies meno skulptūriniai ir architektūriniai pavyzdžiai atsiranda jo paties tapybinių natūrmortų ir peizažų kompozicijose, žėruojančiose vėsia Lietuvos padangių sviesa.

Siandien po tiek metų sunku net įsivaizduoti, kaip dailininkas pajėgė sukurti tiek ir tokių puikių tapybos, o vėliau ir vitražo darbų, tuo pačiu metu rašydamas dailės srities temomis spaudoje, vis nuolat ką nors organizuodamas, administruodamas, kam nors vadovaudamas, skaitydamas paskaitas kultūros kongresuose bei simpoziumuose, taikliais įvadais atidarydamas įvairias parodas. Tai mūsų gana retas kūrėjas ir veiklos žmogus.

Pirmas Adolfo Valeškos istorinis išėjimas buvo iniciatyvinis Nepriklausomųjų dailininkų draugijos įkūrimas 1930 metais Kaune. Tai sąmoningas ir organizuotas tada jaunosios kartos atsiskyrimas nuo svetimos dailės mokyklos baigusių vyresniųjų. Tai kovos žygis prieš sustingusį akademiizmą. Ir pirmas tokios apimties lietuvių dailės jaunimo kolektyvinis užmojis, ieškant savųjų kelių. Jeigu Vasario 16-tos nepriklausomybės paskelbimo aktais vainikuojama politi-

Adolfas Valeška

Tačiau, ačiū Dievui, iš praeities buvo pasimokyta, nepriklausomybę atkuriant. Dabar jau ir valstybė, ir visuomenė moraline ir materialine prasme, kiek sąlygos leido, rėmė ir puoselėjo visus kultūrinius klodus bei jų kūrybines pastangas. Ir tai buvo pats prasmingiausias investavimas tautos išlikimui. Buvo pakloti savitai kūrybai tvirti pamatai, ant kurių jau buvo galima statyti ir dabar dar statoma lietuvių tautos kultūra — geriausias ateities laidas ir politinei laisvei.

Tačiau visa tai nesidarė savaime. Reikėjo talentingų kūrėjų ir organizatorių kultūrininkų. Reikėjo viską pajudinti taip, kad prisikelsios tautos ir valstybės kultūrinis gyvenimas būtų visiems natūralus ir kasdieninis reiškinys, be kurio jau apsieiti negalima. Reikėjo ne tik patiems kultūrinės vertybės

nes tautos pastangas, nuo kurių prasideda politinė nepriklausomybė, tai vėlesnis Nepriklausomųjų dailininkų draugijos įkūrimas yra lietuviškojo dailės gyvenimo Vasario šešioliktoji. Nuo tada mūsų dailės raida jau atsistoja ant tvirtų savųjų kojų ir žengia neutrūkstamai per visas okupacijas, tremtis ir išsisklaidymus iki pat šios dienos, kaip nesunaikinama lietuviškosios dvasios dalis. Ir šios pastraipos kontekste Adolfas Valeška yra tikras dailės nepriklausomybininkas.

Ir kiek dar čia reikėtų kalbėti, jeigu būtų pasiryžta suminėti visus kūrybinius ir organizacinius Adolfo Valeškos darbus. Kur, ką ir kokioje spaudoje rašė? Kas ir kur apie jo kūrybą buvo kitų parašyta? Kokias ir kur savo ir kitų parodas buvo surengęs? Kokiose dailės institucijose profesoriavo? Kokiams dailės muziejams vadovavo? Kokiuose pasaulio muziejuose yra jo tapybos darbų? Kur ir kokias Amerikos institucijas bei bažnyčias puošia jo spalvingieji vitražai? Kada ir kokiuose tarptautiniuose forumuose laimėti išskirtiniai pripažinimai bei apdovanojimai? Kokiams dailės sambūriams priklausė ir kokiems vadovavo? Jeigu skaitytojas visa tai norėtų sužinoti, tai galima žvilgtelėti į bostoniškes Lietuvos Enciklopedijos XXXIII tomą, kuriame, kaip reta, Adolfui Valeškai skiriama net 3 puslapiai. Bet po anų enciklopedinių puslapių jau vėl praėjo 20 metų, kuriuose apstu naujų kūrybinių faktų.

O vis dėlto prie kai kurių dalykų reikia čia stabtelėti. Buvome ir esame religinga tauta. Tai liudija ne tik praeitis, bet ir dabartis pavergtoje tėvynėje su visa šio pobūdžio pogrindine veikla ir pogrindiniais leidiniais. Kultūrinėje plotmėje tai

realiausiai ir konkrečiai suvokė Adolfas Valeška, imdamasis organizuoti Kaune Bažnytinio meno muziejų. Iš visos Lietuvos jis čia sutelkė šios dailės šakos unikalių eksponatų, kad ano meto turistai iš Vakarų Europos, atvykę Kaunan, vertint ir grožėtosi ne tiek Pieno centro rūmais, net ne Karo muziejum, kiek viduramžių arkikatedrabaziliką ir Bažnytinio meno muziejum. Žinoma, šios rūšies dailės muziejus bolševikų buvo uždarytas. Bet nedingo sukaupti eksponatai, padėti į kitus muziejus.

Okupacijų metais Adolfui Valeškai mūsų kultūrininkų buvo patikėtas didžiojo Dailės muziejaus vadovavimas Vilniuje. Tai pozicija, savo rangu prilygstanti Nacionalinės galerijos vadovybei Washingtone. Sunku net įsivaizduoti, kiek reikėjo taktų, gudrumo ir ryžto, saugojant nuo okupantų muziejuje sukauptus turtus. O jiems atėjusiai, ypač vokiečiai, buvo labai godūs. Adolfas Valeška ne tik šį tautos turtą apgynė, bet net žymiai papildė, traukdamas muziejum neįkainojamas vertybes iš apleistųjų Vilniaus krašto dvarų. Ir vėliau pasaulyje jis lietuviams priklausantių kūrybinių lobų ieškojo visur, įskaitant ir Prano Domsačio palikimą.

Pabrėžtina taipgi Adolfo Valeškos veikla Lietuvių dailės institute. Kaip žinome, jis buvo šios, išėivijos lietuvių dailės elitą apjungiančios institucijos vienas iš steigėjų ir ilgametis Instituto pirmininkas. Tik pastaraisiais metais, dviejų bendruomenių ir dviejų Ciurlionio vardo galerijų pavyzdžiu įsteigus kitiems dar ir Lietuvių dailiojo meno institutą, Adolfas Valeška iš Lietuvių dailės instituto pirmininko pareigų pasitraukė. (Nukelta į 3 psl.)

Kertinė Parasė

Sluckio „tarybinė opera“ apie lietuvių literatūrą

Praėjusį lapkritį Vilniuje įvykusiame „jungtiniame respublikos kūrybinių sąjungų plenumo“ nebuvo netikėtumų. Visi kalbėtojai žygiavo partijos tiesiai nubrėžta linija ir įvairiais balsais kartėjo vieną temą, kurią galima susumuoti šia triaukšte formule; kultūra Lietuvoje klesti; ji klesti, nes Lietuva yra pažangiausias pasaulio santvarkos dalelė; todėl kiekvieno lietuvių kultūrininko ar menininko pareiga yra sutapatinti savo mintį ir vaizduotę su šios tobuliausios santvarkos ideologija. Kaip pareiškė Mykolas Sluckis, „partija kuo autoritetingiausiai išreiškė mūsų, partinių ir nepartinių, kūrėjų nusistatymą“ (*Literatūra ir menas*, 1984 m. lapkričio mėn. 24 d.).

Iš kitų plenumo kalbėtojų, su pareiginga monotonija perskaičiusių savo pareiškimus, Sluckis išsiskyrė savo ypatingu polėkiu ir per jo nomenklatūrinės taurės kraštus išsiliejančiu džiugesiu. Kuo gi mūsų prozininkas taip džiaugėsi? Ogi tuo, kad ir lietuvių literatūros stalininė praeitis, ir čerėnkinė (tuometinė) jos dabartis rodo partijos nepaprastą išmintį ir užtikriną ypatingą klestėjimą.

1.

Pirmiausia pažvelkime, kaip Sluckis vaizduoja lietuvių literatūrą Stalino laikais ir ankstyvaisiais postalininiais metais. Jis prisimena, kaip tuoj po karo daugelis lietuvių rašytojų tylėjo ir kaip Cvirka bei kiti ragino juos vėl rašyti. Ir tada, rašo Sluckis, įvyko stebuklas — nors „buržuazinė opozicija“ juos buvo „išprašiusi atsargon“, netrukus „triumfališkai“ vienas po kito „į aktyvų darbą grįžo mūsų literatūros patriarchai“. Kas padarė šį stebuklą? Anot Sluckio, Komunistų partija ir jos požiūris: „Lemiamo lūžio metu buvo išsaugota nacionalinės tradicijos šerdis“.

Taip skamba Sluckio tezę apie lietuvių literatūrą pokario metais. Savo plakatinėmis idėjomis ir oficialiu optimizmu, ji primena eilinę sovietinę operą, kurios pabaigoje partijos sūnūs ir dukros, nugalėję klastingą „klasinį priešą“ bei kitokias istorijos „atmatus“ ir įtikinę dvejojančius, plačiai šypsodamiesi sustingsta pergalingose pozose.

Kiek bendro turi pokario tikrovė su tomis operinėmis dekoracijomis ir pozomis? Kas iš tikrųjų paskatino „tylenius“ prabilti? Ir kokiais argumentais išmintingoji komunistų partija įtikino juos vėl sugrįžti į lietuvių literatūrą? Taip, grįžo Kazys Boruta, grįžo Antanas Miškinis — sugrįžo iš Gulago. Sugrįžė, jie niekad nebeprabilo visa burna, visa siela, visa vaizduote. Sugrįžo iš Sibiro Juozas Keliuotis — į skurdą, izoliaciją ir literatūrinę tylą. Grįžo į literatūrą Vienuolis ir turėjo laukti daug metų, kol jo vienintelį sūnų išleis iš Sibiro; laukti ir kaip Vienuolis-tėvas svirti kiekvieną Vienuoliorašytojo žodį. Grįžo Mykolaitis-Putinas, kaip ne vienas to meto Rytų-vidurio Europos rašytojas įsitikinęs, kad totalitarizmas nenugalimas, kad niekas nepasikeis ir kad jam, kaip ir visai tautai, reikia mokėti kaip gyventi vergijoje. Ir jis viešai žeminosi, rašytojų suvažiavimuose apgailėjo savo „klaidas“ ir savo kolegoms patarė įsigyti „naują pasaulėžiūrą“. Iš nacių koncentracijos lagerio sugrįžo Balys Sruoga ir turėjo nuleidęs galvą klausytis, kaip Stalino aparatai dergia jo rastus ir vaizduotę; sugrįžo ir netrukus mirė iš širdgėlos. O poetą Kazį Jakubėną partijos parankiniai taip logiškai „įtikino“, kad jis užmerkė akis ir nebegalėjo „sugrįžti“.

Kaip matome, partijos argumentai buvo nepaprastai „svarūs“. Jakubėnas, Boruta, Miškinis ir kiti tapo pavyzdiais. (Nukelta į 4 psl.)

Adolfas Valeška

Natūrmortas peizažo fone. 1938

Trijų kompozitorių sukaktis: Bacho, Handelio ir Scarlatti

SAULĖ JAUTOKAITĖ

Šiemet sueina 300 metų nuo kompozitorių Bacho, Handelio ir Scarlatti gimimo. Šie trys kompozitoriai gimė tais pačiais metais, kūrė tuo pačiu barokinio muzikos periodo laikotarpiu, bet gyvenimas vedė juos skirtingais keliais.

Johann Sebastian Bach gimė 1685 m. kovo 21 d. Eisenache, Vokietijos Tueringijos provincijoje. Jis buvo muzikalia šeimos jauniausias vaikas. Jo tėvas buvo Eisenacho muzikantas, pas kurį būsimasis kompozitorius mokėsi smuiko ir violončelės. Būdamas penkiolikos metų, apsiginklavęs lotynų kalbos ir teologijos mokslais, kelių instrumentų grojimu, Bachas išėjo tarnauti. Nuvykus jam į Lueneburgą, jis buvo priimtas į rinktinį Mettenchor, kur jis susipažino su polifoninės muzikos vokiečių, olandų, italų kūrėjų darbais. Devyniolikos metų sulaukęs, jis gavo pastovesnę vargonininko vietą Arnstadto miestelyje.

Bacho laikais muzikas galėjo tarnauti arba bažnyčioje arba karališkuose dvaruose. Jis tarnavo ir vienu, ir kitu. Po kelerių metų vargonavimo Bachas tarnavo Weimaro kunigaikštiumi ir Coethen princui. Tarnaujant karališkuose rūmuose, jo uždutis buvo mokyti muzikos karališkosios šeimos narius, parūpinti pramoginės muzikos, pritaikytos jų pokylių iškilimams, ir vadovauti rūmų muzikiniam ansambliui. Čia betarnaudamas Bachas parašė daug šokių muzikos — minuets, sarabandas, džigus, gavotus.

1723 Bachas nuvyksta į Leipzigą ir čia pasilieka iki pat savo mirties. Šiame mieste jo pagrindinės pareigos buvo vargonuoti Šv. Tomo bažnyčioje, vadovauti vaikų chorui ir parūpinti kiekvienam sekmadieniui liturginę muziką protestantiškoms pamaldoms. Bachas, būdamas vargonų virtuozas, daug kūrė vargonų muzikos. Jis sakė: „Muzika yra mano balsas, o vargonai mano sakykla“.

Nors jis parašė apie 300 kantatų, tačiau jose nematoma jokio atmetinumo. Šių kūrinių tekstai yra iliustruoti jiems atitinkanciais piešiniais. Iš penkių parašytų pasijų išliko tik dvi — Šv. Jono ir Šv. Mato, Magnificat, Prisišėlimo ir Velykų oratorijos. Jis taip pat parašė pasaulinių kantatų, daugelį kūrinių fortepionui ir vargonams — preludijų, fugų, fantazijų, sonatų, siutų, koncertų, variacijų. Bachas savo kūryboje jungia polifonię (daugiabalsę) ir homofonię (vienabalsę) muziką. Polifonię jis pakėlė iki tobulumo ir taip suderino su homofonię, kad abu stiliai virto vienu Bacho stiliumi. Vienas Hamburgo kritikas rašė, kad šis gabus žmogus būtų labiau mėgiamas ir jo muzika būtų patrauklesnė, jeigu jo kūrinių nebūtų taip įmantriai išpūsti, painūs ir jų grožis nebūtų perdėtai išpuoštas. Šiandien kaip tik muzikus stebina šis Bacho muzikos įmantrumas, painumas, perdėtas išpuošimas. Bacho muzikos kūrinių yra pilni gyvumo, džiaugsmo, vilties, liūdesio, rimties, lamentacijos.

Kompozitoriui gyvam esant, labai mažai jo kūrinių buvo išleista. Žinodamas savo kūrinių svarbą, jis pats kai kuriuos kūrinius privačiai išspausdino. Tikėtai 1829 m. kompozitoriui Mendelssohnui atlikus jo Šv. Mato pasiją, imta domėtis Bacho kūryba. 1850 m. įsteigta Leipzige Bacho draugija išleido jo kūrinių apie 60 tomų.

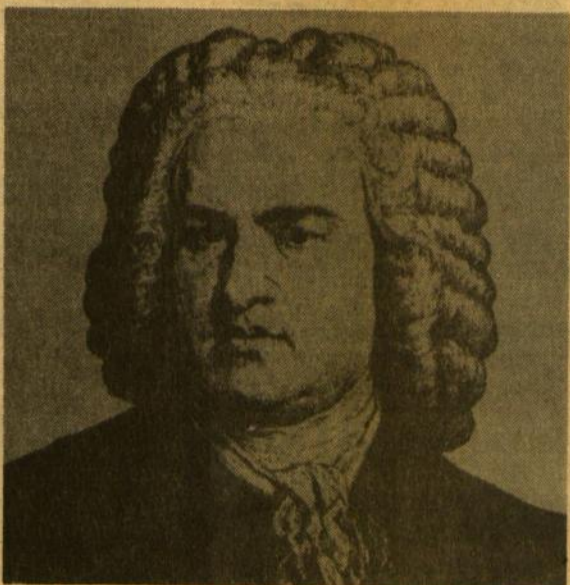
Išlikusiose archyvuose Bachas aprašomas kaip energingas, nepasiduodantis, irzlus asmuo. Nuo jaunų dienų jis vis išvildavo į ginčus, dažnai būdavo apkaltintas ir net pasodintas į kalėjimą. Kompozitorius Bachas, apakęs, sulaukęs 65 metų, mirė 1750 metais. Kaip Leipzigo laikraštis pranešė, „jis nepaprastai buvo muzikos žinovų apgailėtas“. Jis buvo palaidotas bažnyčios kieme.

George Frederick Handel (1685-1759)

Netoli Bacho gimtinės Eisenacho, Halle miestelyje, Saksonijoje, 1685 m. vasario 23 d. jau buvo gimęs Georg Friedrich Haendel. Būsimasis kompozitorius muzikos mokėsi pas miestelio vargonininką. Vėliau, patenkinti tėvo norą, studijavo teisę Hallės universitete ir kartu vargonavo Domkirche. Tėvui mirus, metęs teisės mokslus, išvyko į Hamburgą, tuometinį operos centrą. Čia jis grojo smuiku operos orkestre ir parašė pirmą operą „Almira“ (1705), kurios premjera sulaukė didelio pasisekimo. Nuvykęs į Romą jis parašo oratoriją „La Resurrezione“ ir Venecijoje jo opera „Agrippina“ (1709) išpopuliarino jo vardą šiame krašte. Kiek Bachas visą savo gyvenimą prasisukinėjo 200 kvadratinį mylių rate, tiek Handelis buvo kosmopolitas. Pabuvęs porą metų Hanoveryje, jis išvyksta į Londoną, kur jo opera „Rinaldo“ (1711) susilaukė tokio pasisekimo, kad anglai jį vadino „mūsų amžiaus Orfejumi“. Jam taip patiko Anglija, kad jis antrą kartą nuvykęs, ten pasiliko gyventi iki pat mirties. Priėmęs anglų pilietybę, dabar jis pasirašo George Frederick Handel. Karalienė Anna paskyrė jį karališkojo dvaro kompozitoriumi, o jos įpėdinis karalius Jurgis I suteikė jam karališkosios muzikos kapelmeisterio vardą. Naujai įkurtos Karališkosios muzikos akademijos 1720 m. jis buvo paskirtas direktoriumi.

Dabar susirinkęs geriausias tuolaikinis Europos operos dainininkas, Handelis rašė, dirigavo ir statė savo operas keliems Londono teatrams. Jis kūrė „opera seria“ vadinamąją Neapolio krypties operos tradicijoje. Ši itališka opera Europoje buvo pasidariusi bendra kalba ir jos sėkmingiausias kompozitorius buvo vokietis, gyvenantis Anglijoje. Handelio buvo priešingybė Bachui, kuris buvo prisirišęs prie darbo ir gausios šeimos (turėjo vieną po kitos dvi tik žmonas ir 20 vaikų, iš kurių tik devyni pragyveno tėvą), jis niekada nevedė, neturėjo šeimos, pats buvo savo operų impresarijus, kartais net rizikuodavo savo kapitalą dėl jų. Bet šio kompozitoriaus taip sėkmingus operų pastatymus suardė 1728 m. pasirodžiusi naujo stiliaus opera, vadinama baladinė opera. Kitas vokietis gyvenantis Anglijoje, Johann Christoph Pepusch (1667-1752), parašė „The Beggar's Opera“, kurioje buvo pavaizduojamas tuolaikinis

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

Londono gyvenimas. Ši naujo stiliaus, lengvo žanro opera greitai patraukė teatro lankytojų dėmesį. Handelio „opera seria“, kurios veikėjai buvo istoriniai arba mitologiniai herojai, kuriai trūko dramatinės įtampos ir veiksmo, prarado savo lankytojus.

Dabar Handelio, patyręs daug nesėkmių operos kūryboje, ir sveikatai pašlijus, savo kūrybinę energiją sutelkė kitai muzikos formai — oratorijai. Per paskutiniuosius 20 gyvenimo metų, jis sukūrė seriją oratorijų: „Israel in Egypt“, „Saul“, „Judas Maccabaeus“, „Messiah“ ir daugelį kitų. Iš dalies paveiktas anglų kompozitoriaus Purcell ir italų kompozitoriaus Carissimi, Handelio sukūrė savitą monumentalios oratorijos stilių. Oratorijose jis pasiekė kūrybinio pajėgumo

aukštumą. Priešingai Bachui, nežūrint kad oratorijos turi biblinius tekstus, jos yra subjektyvios, turinčios gausių dramatiškų bei teatrinų bruožų, skirtos daugiau koncertų scenai negu bažnyčiai. Handelio oratoriją apvilko operos rūbu. Senojo Testamento istorijos tekstas anglų kalba yra išreikštas arjomis, recitatyvais, įspūdingais chorais.

Šalia operų ir oratorijų Handelio turėjo laiko sukurti gausios instrumentinės muzikos: koncertų, sonatų, himnų, odžių ir daugybę mažesnių muzikos kūrinių. Berašydamas oratoriją „Jephtha“, jis kaip ir Bachas apako. Bet vis tiek jis buvo aktyvus iki pat mirties, dalyvaudamas koncertuose, improvizuodamas vargonais. Bedirguodamas savo oratoriją „Mesija“ Covent Garden

operoje 1759 metais, jis sukrito ir po kelių dienų, sulaukęs 74 metų, mirė. Palaidotas garsiajame Londono Westminster Abbey. Kompozitoriai Bachas ir Handelio, pasiekę savo kūrybines aukštumas, barokinę epochą apvainikavę savo gausiais darbais, ją užbaigė, jamžindami save kaip iškiliausius barokinės muzikos asmenybes.

Kai Bachas buvo septynių mėnesių, o Handelio — aštuonių, tais pačiais metais spalio 26 d. Neapolyje, Italijoje, gimė Domenico Scarlatti. Jis buvo sūnus Alessandro Scarlatti (1660-1725), kuris buvo itališkosios „opera seria“ išburlintojas. Sūnus Domenico pradžioje muzikos mokėsi pas tėvą, o būdamas 16 metų jau vargonavo Neapolio karališkoje koplyčioje. Scarlatti, kaip ir Handelio, buvo tikras kosmopolitas. Gyvendamas Romoje buvo Lenkijos karalienės Marijos Kazimieros tarnyboje. Jos privačiam teatrui parašė kelias operas. Būdamas Vatikano cappellos vedėju, sukūrė nemaža bažnytinės muzikos: kantatų, Stabat Mater, Salve Regina, Miserere. Du metus buvo cimbolistas italų operoje Londone ir ten pastatė savo operą „Narcizas“.

Ketveris metus Portugalijos karaliaus rūmuose jis buvo princesės muzikos mokytojas. Sugrįžęs į Neapolį, 1729 m. gavo pakvietimą vykti į Madrido karaliaus rūmus, kur ir praleido savo visą gyvenimą. Ispanijoje žymiausias jo mokynys buvo Antonio Soler (1729-1783), kuris vėliau buvo žinomas kompozitorius.

Scarlatti Neapolyje susitiko su Handeliumi, iš kur juodu, pakviesti į Romą, važiuojo pas

Darius Lapinskas laureatas

Amerikiečių premija už „Dux Magnus“

Darius Lapinskas

Kompozitoriui Dariui Lapinskui paskirta šių metų Illinois Arts Council 2000 dolerių muzikinės kūrybos premija. Jury komisija, susidedanti iš vadovaujančių amerikiečių kompozitorių, gyvenančių įvairiuose Amerikos muzikos centruose, peržiūrėjęs kazimierinės operos „Dux Magnus“ partitūrą ir išklaudius to kūrinio muzikinio įrašo, rekomendavo šią premiją paskirti Dariui Lapinskui.

Illinois Arts Council direktorė Adrienne N. Hirsch ta proga laišką kompozitoriui rašo: „Jums šios premijos paskyrimas yra pripažinimas nepaprastai didelio laimėjimo ir aukštos meninės kokybės Jūsų kūryboje. Šis sprendimas buvo padarytas grupės profesionalių, aktyviai gyvenime besireiškiančių kompozitorių“.

Illinois Arts Council direktorė Adrienne N. Hirsch ta proga laišką kompozitoriui rašo: „Jums šios premijos paskyrimas yra pripažinimas nepaprastai didelio laimėjimo ir aukštos meninės kokybės Jūsų kūryboje. Šis sprendimas buvo padarytas grupės profesionalių, aktyviai gyvenime besireiškiančių kompozitorių“.

mas buvo padarytas grupės profesionalių, aktyviai gyvenime besireiškiančių kompozitorių“.

ti istorinė reikšmė yra, kad jis buvo išradėjas fortepioninėje muzikoje (tada harpsichordo). Jis buvo pirmas, panaudojęs dažną rankų sukeitimą, plačius šuolius (vienos oktavos praleidimą tarp natų), vienos natos greitą panaudojimą, arpeggio (akordo garsų grojimą atskirai).

Visi šie trys kompozitoriai gimė tais pačiais metais, kūrė barokinio stiliaus muziką, bet skirtingiems tikslams. Bachas, niekada neišvykęs iš Vokietijos, įkūnijo vokišką, protestantišką bažnytinę muziką. Handelio, kaip tikras kosmopolitas, keliavo po Europą, kūrė teatras operas ir koncertų salėms oratorijas. Scarlatti atstovavo karališkų rūmų kompozitoriams, kūrė sonatas su barokiniu įmantrumu ir žaismingumu.

Šventas Kazimieras

(Tęsinys iš praėjusio šeštadienio)

Jurgio Gliados *Kovo ketvirtosios* šalutiniai veikėjai, budintys tas paskutines kelias dienas prie mirštančio Kazimiero, dar šiek tiek išryškina jo figūrą, kada autorius bando atskleisti jo netiesioginę, bet veiksmingą įtaką jiems. Karalaitis Aleksandras, atėjęs atsisveikinti brolio, po jų pasikalbėjimo „karalysčių likimo temomis“ Kazimierui pašnabždomis kalbant maldele, pats pradeda melstis: „Jis nebuvo užsimerkęs, todėl galėjęs stebėti Kazimiero veidą. Atrodė: Aleksandras meldžiasi į Kazimierą“ (p. 140). Aleksandras išvyksta į Vilnių prisiišanti karalystės pareigų, nešdamasis brolio įkvėpimą („Tokiu minčių jis pats nesusrastų“, p. 141) ir palaiminimą kaip tik tam žemiškam uždaviniui, kurio pats Kazimieras atsisakė. Tuo tarpu į pilį atvykusiam vengriui gydytojui, kuris savo išvaizda primena šikšnosparnį ir burkuojančiu tonu perša karalaitiui „visagalį gydantį geismą“ kaip išsigelbėjimą iš jo ligos, Kazimieras vien tik pakeltos dešinės rankos rodomuoju pirštu parodo kameros duris. Patį išvaramą efektyviai atlieka brolis Sulpicijus, susiedamas gydytojo pasirodymą su anksčiau įsivaizduoto Baziliško, „visų šėtonų vadeivos“ landžiojimu pilyje, kada turėjo priepuolį pilies tarnas nuomarininkas Kūrikėlis (p. 148). Savotiškai jau lyg ir po laiko kyla autoriumi mintis pilies igulos vienuoliams leisti sumanyti steigti naują jų ordino atšaka, pavadintą Kazimiero vardu. Tai iš tikrųjų ateities vizija, ir kadangi vienuoliai čia pasiankstinę, romano eigaitas epizodas nėra paveikus. Bet jo demonstratyvinė funkcija aiški: „trys vienuoliai jautėsi surišti į vienetą. Tai buvo karalaitio artybės įtaka. Jų trijulė buvo vienmin-

ma yra jamžinės Dostojevskis *Broliaus Karamazovuose*: Alioša purtosi visų aiškinimų ir liaupsų, mirus šventajam vienuoliui Zosimai, tardamas: tas, kurį mylėjau, mirė. Gaudymas padeda tai suvokti *Kovo ketvirtosios* skaitytojui.

Tarp rašytojo naudojama meninių priemonių įsimena kai kurie jo įvaizdžiai bei simboliai. Pirmutinis yra pūga, slepianti nosį pasaulio akių Kazimiero atvykimą į Gardino pilį numirti (p. 20). Taipgi Gardino pilies vartai, pro kuriuos Kazimieras įvežamas karališkosios vilkštinės kaip į „akmeninį narvą“ (p. 18). Angelių įvaizdis labai dažnas visoje knygoje: Aleksandruvi jodinėjant per pūgą, snaigės primena angelų nebeatitolinamos mirties. Jo rankose laikomam inde užges-ta žarijos (p. 223). Tokį nuoga žmogišką mirties pergyveni-

ma yra jamžinės Dostojevskis *Broliaus Karamazovuose*: Alioša purtosi visų aiškinimų ir liaupsų, mirus šventajam vienuoliui Zosimai, tardamas: tas, kurį mylėjau, mirė. Gaudymas padeda tai suvokti *Kovo ketvirtosios* skaitytojui.

gaubia juodo angelo sparnais. Tėvas Adalbertas — menkas žmogelis atrodė kaip mažas angelas (p. 197). Mėnulis savo grasia, bloga žadancia šviesa nušviečia Gardino pilies kiemą (p. 47, p. 135). Subtilus yra pasikartojantis balto raite-lio įvaizdis: paskutinį kartą jau prieš pat savo mirtį Kazimieras jautia, kad „reikia joti. Reikia skubėti pasitikti naują būtį, tuoj tuoj aplankyti tamsių girių Lietuvą“ (p. 230). O svarbiausi yra jau minėti varpai — visą Kazimiero kelionę, nuo pradžios iki pabaigos lydintys.

Ir vis dėlto, nežūrint autoriaus panaudotų strategijų, jo meninės vaizduotės originalumo ir apgalvotų posūkių, šventasis Kazimieras niekada neatgyja, neprikeliamas iš amžių glūdimos — jis ir toliau lieka, visai kaip iki šiol mūsų patirtas, „ikonografinis“ šventasis, žinoma, su ta išimtimi, kad pripažįstame romane įvykdytas kai kurias jo asmenybės prošvaites ir įvertiname autoriaus kūrybinę energiją ir meninį ieškojimą, siekiant ją atskleisti. Bet šventajam Kazimierui, atrodė, ir toliau yra lemta likti neryškia, amžių skraistės apsupta, nors ir nuolat mus viliojanti figūra. Todėl gal ir tikslu mums kaip visuomenei ir toliau koncentruotis į jo kaip simbolio reikšmę: lietuviškosios krikščionybės neramaus santykio su mūsų tautos istorija, tuo pačiu jo, kaip ir kitų viduramžių šventųjų, neblėstančio žavesio mūsų laikų žmogui, o svarbiausia, mūsų tautos traukos eiti į ateitį, pasitelkiant kiekvieną savo praeities žymenį, jį paverčiant prasmeniu savo išlikimui ir klestėjimui dar kelis šimtmečius. Nesėkmės šventojo Kazimiero asmenį atgaivinti priežastis ne tiek tenka ieškoti rašytojo vaizduotės ar technikos trūkumose — jis padarė, ką galėjo, ir tai reikia stebėtis, kad *Kovo ketvirtoji* yra sandarus meniškąs kūriny, skaitytojui

suteikiantis malonų minučių ir pajudinsiantis jį patį bandyti susidaryti šventojo Kazimiero vaizdą. O tai jau labai daug, jeigu atsiminsime, kad iki šiol jokio ištisinio prozinio veikalo apie šventą Kazimierą neturėjome.

Greičiau tos nesėkmės priežastį reiktų ieškoti dvejopoje konfigūracijoje — vienoj istorinėje, kitoj literatūrinėje. Be abejo, pati pagrindinė klūtis sukurti gyvą Kazimierą yra trūkumas biografinių duomenų — ne tik dėl istorinės distancijos, raštinių šaltinių negausos, galima pridėti, ir neišsivysčiusios plačios ir sugestyvios jo, kaip šventojo, gyvenimo folklorinės tradicijos, bet ir dėl to, kad šventasis taip trumpai gyveno: tą labai gerai supranta ir rašytojas, ir savo herojus, besistengiančio prisiminti viską, kas buvo svarbu jo patirtyje, lūpas įdėdamas klausimą: „Praeitai! Ar gali turėti praeitį dvidešimt šešerių metų karalaitis?“ (p. 165). Žinoma, rašytojas, kadangi jis pasiryžęs iš šio trumpo gyvenimo sukurti romaną, taipgi leidžia herojui sau tvirtinti: „Dvidešimt šešerių metų amžiaus vyras turi turiningą gyvenimą...“ (p. 167). Aišku, kad apie nei vieno žmogaus gyvenimo turiningumą (net ir tik ką gimusio nenormalaus kūdikio — kaip dabartiniai mūsų visuomenėje vykstantieji debatai parodo) joks pašalietis neturi teisės spresti, tačiau literatūrinio kūrinio atveju galime suabejoti, ar rinkinys epizodinių vaizdų, šmėkštelėjantių pro karščiuojančio jaunuolio sąmonę, sudaro turiningą romano herojaus gyvenimą. Kadangi autorius, norėdamas būti ištikimas istorinei tradicijai ir niekur su ja neprasilenkti, vengė įvesti bet kokių įsivaizduotų įvykių Kazimiero asmenybei paplėsti už jos istoriniai dokumentuotų ribų, tenkindamasis vien kai kurių pridėtinių šalutinių veikėjų

(Nukelta į 4 psl.)

Adolfas Valeška

Sv. Kazimieras (vitražas)

Lyras kiekvienu coliu

ALFONSAS NAKAS

Kanadiškiam Stratfordo festivaly Sekspyro „Karalius Lyras“, vaidintas keletą sezonų, ir vėl grįžta į repertuarą ateinančią vasarą. Bet 1979 (ir 1980) metų pastatymai buvo ypatingi tuo, kad karaliaus Lyro vaidmenį turėjo visokiais žymenimis apdovanotas anglų aktorius, režisierius, rašytojas, dailininkas, nepamainomas anekdotų pasakotojas Peter Ustinov. Lietuviams festivalio lankytojams pastatymas ilgai liks nepamirštamas ir todėl, kad vieną iš trijų svarbiausių moteriškų rolių, Kordelijos, turėjo Ingrida Blekytė.

Kokia reikšmė teikiama šiam pastatymui teatro pasaulyje rodo tai, kad jo atminimui paliktas ilgai išliekantis paminklas — knyga. Knygą parašė irgi anglų neeilinis aktorius bei režisierius, tuo metu Stratfordo festivalio dalyvis, arių kilmės Maurice Good. Rašyta ne apie vieną kurį spektaklį, bet apie beveik aštuonias savaites vykusias repeticijas, pradedant pirmąja 1979 m. rugpjūčio 14, baigiant jau pirmuoju spektakliu spalio 5. Knyga 9 x 6 colių, kietais viršeliais, papuošta ryškių spalvų aplanku. Ji turi 230 puslapių grynų teksto, 17 romėniškais skaitmenimis pažymėtų (XVII) P. Ustinovo ir M. Good'o įvadų bei informacinių priedų ir 20 visiška nenumuotų puslapių su nuotraukomis knygos vidury bei gale. Taigi viso labo knygoje randame 267 naudingus puslapius. Kai po keliolikos vaizdžių aprašytų repeticijų rugsėjo 20 aktoriai visokiose pozose fotografuojami, Ustinovo išvaizda susižavėjęs autorius sušunka „He's every inch a Lear.“ Tai įvyksta 134 knygos puslapy. Iš čia ir knygos pavadinimas *Every Inch a Lear*.

Nereikia nė kalbėti, kad knygos autorius didžiausią dėmesį skiria Peter Ustinovui. Surašyta viskas: kaip repeticijų metu jis atrodė, kuo vilkėjo, kaip ir ką kalbėjo. O prisiekėta visokių anekdotų ir rimtų dalykų. Kai kurių scenų, kuriose pats nevaizdina, Ustinovas piešė šaržus (aštuoni šaržai įdėti ir į knyga).

Labai daug dėmesio knygoje teikiama karalių Lyra — Ustinovą supusiems vyrams. Visų pirma jo juokdariusi (fool) William Hutt, kuris ir repeticijų metu rodomas daugeliui imponuojančiu pavyzdžiu. Nuolat linkniuojami dramos didikus vaidina Douglas Rain, Rodger Barton, Richard Monette, William Webster, Frank Maraden, Mervyn Blake, dar vienas kitas. Repetuojant kai kurias scenas (atrodo, ten, kur nėra arti moterų), pasitaiko ir vulgarijų, kurios dabar taip gausiai naudojamos filmuose. Knygoje daug vietos duota režisieriui Robin Phillips, o taip pat dažnai, šiltai minimas repeticijų metu taip reikalingas scenos menadžeris Vincent Berns.

Šalia didelio būrio tituluotų ir netituluotų vyrų karalių Lyra supa trys labai svarbios, labai reikšmingos moterys, jo dukterys: Goneril (ją čia vaidino Donna Goodhand), Regan (Martī Maraden) ir Cordelia (Ingrida Blekytė, rašoma ir šaukiama Ingrid Blekys). Pirmosios dvi — blogos, o trečioji tai gera dukrelė, tėvi ištikima likusi iki tragiško galo.

Knygos autorius Ingridą Blekytę ar vardu, ar vardu ir pavarde pamini dvidešimt viename puslapy, kai kuriuose net po kelis kartus, pradedant

Ingrida Blekytė (Cordelia) su Peter Ustinov (Lyro) Sekspyro „Karalius Lyro“ pastatyme 1979 metų Stratfordo festivalyje Kanadoje.

27-tu, baigiant 198-tu puslapiu. Neberankiojau ir neškaičiavau, kiek kartų ji vadinama tik Cordelia, bet ir šitaip tikrai ji minima dar kelias dešimtis kartų. Minima šiltai, pagarbiai, reiškiant pasigėrėjimą, susižavėjimą. Štai viena kita citata, kurių ir lietuvių kalba nevertė:

„Cordelia (Ingrid Blekys) enters far up-stage, but commandingly, very poised. Slender, taut, with the long neck of an Audrey Hepburn, her face is entirely her own, with eyes that burn with feeling“ (p. 27-28).

„Blekys manages to say so much before she speaks.“ (p. 28).

„And Cordelia (Ingrid Blekys) sits far back in the stalls, arms on the seat before her, calculatingly concentrated.“ (p. 39).

„Ingrid Blekys, in her first costume and make-up, golden wigged, is already releasing the shine in her enormous eyes.“ (p. 133).

„(...) and Cordelia (...) has blossomed into an absolute Dickensian heroine, but no shades of Alice or Dora or little Dorrit, or anyone other than Blekys in shimmering golden copper, with wig to match.“ (p. 162).

Tai tik keletas lengviau cituotų, lakoniškų išrašų. Kai kur aprašoma repeticijos eiga, į kurią Ingrida įvelta, net per kelis puslapius (pvz., p. 59,60,61). Kitur režisierius Ingridą moko vienaip ar kitaip į sceną įeiti, tariamasi, kaip geriau jai numirti, kaip būti į sceną įnešamai, ant „tėvo“ Ustinovo kelių guldomai.

Tarp 33 į knyga sudėtų gerų, ryškių nuotraukų, tik 11 yra su minėtomis trimis moterimis. Ingrida Blekytė randame penkiose nuotraukose: vienoje solo, prieš veidrodį grimuojantis, kitose su Ustinovu, ar ir kitais aktoriais. Kadangi jinai geroji Lyro dukrelė, tai nuotraukose vietos jai gali visi pavydėti, nes ji vis pačiam centre, arti Ustinovo. Jos galva egzistuoja ir viename 12 aktorių Ustinovo šarže (p. 34), kuris pavadintas „Dramatis Personae“.

Vėl grįžtant prie knygos apskritai, tenka visiškai sutikti su paaiškinimu knygos aplanke, kad autorius „lyrinis stilius ir įgimtas samojis įgalina knygą skaityti platesnei visuomenei, ne vien rim-

tiems teatro nagrinėtojams (students of theatre)“. Tikrai, ją perskaičiau su dideliu malonumu. Man ji padėjo susidaryti vaizdą, kas ten dedasi scenos užkulisiuose, kai veikalas aktorių perskaitomas ir imamas repetuoti. Dabar teatrų spektakliai bus dar įdomesni.

Maurice Good. *Every Inch a Lear. A Rehearsal Journal of „King Lear“ with Peter Ustinov and the Stratford Festival Company* directed by Robin Phillips. Victoria, British Columbia: Sono Nis Press, 1982. Knygos kaina nepažymėta, bet Kanados knyguose parduojama po 16.95 dol.

Adolfo Valeškos aštuoniasdešimtajam gimtadieniui

(Atkelta iš 1 psl.)

kė. Dėl Instituto kitų „pagrobt“ vardo nekovojo nei žodžiu, nei spaudoje, nei teismuos. O tik paliko Chicago ir apsigyveno ramioje Michigano paežerėje, Beverly Shores. Žinantiesiems Adolfo Valeškos temperamentą vis kyla klausimas: kodėl jis šiuo atveju nekovojo? Gal „priešas“ buvo per didelis? Vargu. Greičiausiai dėl to, kad „priešas“ Adolfui Valeškai buvo per menkas.

Pats Valeška galėjo ramiai pasitraukti nuošalumon. Bet jo atliktieji darbai, jo drobės ir jo vitražai iš lietuvių dailės istorijos, iš muziejų ir privačių kolekcijų jau niekada nepasitrauks, liudydami energingą ir kūrybingą mūsų dailės nepriklausomybininką, gyvenusį tautos laimii ir nelaimių metais.

Atrodo, jog sukakties proga pats prasmingiausias sukaktuvininko pristatymas ir pagerbimas būtų jo paties dailės darbų paroda. Ir kas ją, bent Chicagoje, galėtų organizuoti, sutelkiant rinkinius ir plačiai pasklidusius jo darbus vienoje vietoje? Šiomet galima pramatyti net tris organizacines galimybes: M. K. Ciurlonio vardo galerija Jaunimo centre, Ateitininkų Federacijos kongresas, Mokslo ir kūrybos simpoziumas. Kiekvienas iš jų turėtų didžiutis, savo veiklos ir dienotvarkės rėmuose tokią parodą turėdamas. Ir tai jau būtų ne vien tik sukaktuvininko dailininko Adolfo Valeškos pagerbimas, bet ir žymus įvykis išvijos kultūrinio gyvenimo raidoje.

ATVIRAS LAIŠKAS V. A. JONYNUI

Garbusis Pone,

Perskaičiau tavo „recenziją“ *Draugo* kultūriniam priede (1984 m. lapkričio 24 d. Nr. 233). Galima atsidusti skausmingos atminties čeko Huso žodžiais, bet neperdėkim — nei „Šventojo Petro šunyno“, nei mano menkystės nečirskini ant lauzo — apmėtai superdatkizmo pagaliais. Gyvename laisvos spaudos pasaulyje, vieną kartą ir aš pasinaudosiu demokratine teise — pasakysiu savo nuomonę apie išpuolį „Iškunigis Raguškas gyvas... ir gyvena Briuselyje?“

Pirmiausia turėtume susitarti dėl „Šventojo Petro šunyno“ filologinės kilmės — apysaka ar romanas? Kartais vadini apysaka, kartais romanu. Smulkmena, žinoma, tačiau lyg ir painiojanti, sunku susigaudyti, kur „recenzuoj“ romano plotmėje, kur — apysakos. O tų pripainiojimų, jonyniškų pridurtyčių, visokių iškraipymų ir, be to, didoka krūvelė.

Teigi, kad „Šventojo Petro šunynas“ parašytas pusiau reportažiniu stiliumi. Nesiginčysiu — kiekvienas savaip mato ir aprendžia. Prieš keletą metų gan palankiai įvertinęs mano romaniuką „Mona“, minėjai „filmavimo būdą“. O man regisi, kad tas stilius nepasikeitė, bet, kaip minėta, kiekvienam sava nuomonė. Beje, „Šventojo Petro šunyne“ neber sakė, tarė, pasakė, ištarė; iki neišvengiamo minimumo nukapoti ir jis, ji, jie. Čia ir bus bene ryškiausias stiliaus pasikeitimas, kurio Garbusis nepastebėjai paskubus skaityme. „Šventojo Petro šunyną“ rašiau trejus metus. Aišku, ne kasdien tarškindamas mašinėlė, tačiau penki perrašymai pasiėmė didoką krūvelę valandų. Reiktų atvirai prisipažinti, kad sąžiningiau romano ir nebeprašysiu.

Įkyria smelkiasi mintis, kad Garbusiam svarbiausiu pasirodė ne, sakykim, sakinių struktūra, minčių plėtotė, dialogų sklandumas, kaip įprasta recenzuojant literatūros kūrini, o „Šventojo Petro šunyno“ siužetas. Ginkdie nesakau, kad minėti dalykai man pasisekė, tik pasigėdau jų apsvaistymo, kompetentingo žmogaus nuomonės, kuri praverčia kiekvienam rašytojui. O gal dabar tokia mada? Gal jūsuose romanai (ir apysakos, žinoma) recenzuojami pagal parapijos komiteto ar medžiotojų draugijos nuostatus? Jeigu taip, tada mudu nesusišnekėsimė iki grabo.

„Recenzijos“ pradžioje dar laikais jos rėmuose, puse burnos užsimeni apie „Domini canes“, bet tuoj uždengi: „...susimetę visokie buvusieji žmonės“ ir — pradėdi pūsti migleles sau ir skaity-

tojui, viską niekinti, kvailinti. Ad libitum!

Nustebino „... net 36 veikėjai“. O kada mano romanuose buvo mažiau? Svarbu, kad jie žinotų savo vietas puslapiuose ir, kas jau labai svarbu, — neperšleptėtu.

Charakteriai neišryškinti? Kritikas nepastebėjai, kad „Šventojo Petro šunynas“ nieko bendra neturi su epiniu romanu, kad jis prasideda pavasarį ir užsibaigia su belgiško rudens liūtimis? Man atrodo, kad charakterių išryškinimui pakanka taupių brūkštelėjimų, o visa kita atsiskleidžia veikėjų kalboje, mąstyme. Gal to nepakanka, bet vis tiek nežadu keisti nuomonės. Nemėgstu, tiesiog baiminuosi plačių potekstų, kuriose labai dažnai suguldyti paprasčiausio persiplepėjimo klodai, autorius pasigudravimai su savuoju aš. Nepamirština ir tai, kad iškunigis Tomas kalba ir veikia pirmuoju asmeniu: ne pasakoja, kaip Mielasis nuolat primeni, o išgyvena; viską mato ir jaučia grynai individualiame „cerle fermė“. Taigi ir *kito* suvokimas, kaip gyvenimas mums dažnai įrodo, yra paviršutiniškas neretai ir subjektyvus. Žinoma, neišvengiau riebesnių potekstų „Šventojo Petro šunyne“, nes reikėjo gi lietuvių skaitytoją supažindinti su nežinomo krašto aplinka, žmonių papročiais, etninėmis ir socialinėmis struktūromis. Tačiau ir tada pagrindinis veikėjas nepasakoja, o permažda praėjti arba staiga iškilusią painiavą. Ir apie Pinerių dinastiją Tomas nieko nepasakoja, tai šiukslininkų Vyriausios šaipos iš savo darbdavijų. Pripažinsiu, kad galėjo paklaidinti leidėjų pražiopsotas perskyrimo tarpas, kuris turėjo išjungti Tomą į perkelti Pinerių istoriję kiton periferijoje.

Apie „nuovados viršininko kartotekas“ gal nėra reikalo užsiminti, „recenzijoje“ ir be nuovadų guminėmis lazdomis švaistosi būrys policininko, dezinfekuojančioje rūgštyje pamirkytomis sluoštomis „nuodėmingose vietelėse“ smagiai dirbančios davatkos.

Pristatydamas skaitytojui iškunigį Tomą smarkiu mergininku ir gėriku, Garbusis nuslysti į neprotą teksto iškraipymą. Ypačiai linksmai nuteikė: „... tas Tomas, kur buvęs nebuves, stabtelai aludėse, kavinaitėse, o tose nuodėmingose vietelėse nuolat pasimaišo visokios Liolės, visokie ekskapitonai ar krūtininogės, blyškios odos skandinavės“. Kur Mielasis matai tuos visokiausius ir visokiausius, jeigu romane tėra vienas vienintelis ekskapitonas, kurį vėliau — jeigu būtam atidžiau skaites, atrastum viešbučio durininku ir sužinotum, kad laivo kapitonus jis niekada nebuvo; kad tai švelnus svajotojas — mitomanas, žmonos raganos ir didmiesčio vienatvės užguitas,

Vladas Šlaitas

ZODŽIŲ ŽAIDIMAS

Rašyti daug ir nieko neparrašyti, dėlioti vaizdą prie vaizdo, vieną atskirą sakinį prie kito atskiro sakinio, vieną atskirą nuotaišką prie kitos atskiros nuotaiškos yra labai panašu į T. S. Elioto poeziją. Tai pavyzdys, kaip geriausia praleisti senatvėje tuščią laiką. Antra vertus, poezija niekam negali atnešti jokio išganymo. Tai tiktai paprasčiausias vaizdų arba žodžių žaidimas.

VIENOS SKAISČIOS MOTERS PRISIMINIMUI

Tu jau seniai esi numirusi. Bet man tu niekadados nebūsi mirusi. Nes tu esi patsai gražiausias meilės atminimas mano praėjusių dienų prisiminimuose.

TASAI RAMUSIS LIETUVOS DANGUS

Tasai ramusis vasaros dangus yra daugiau, negu dangus. Tai mano meilės ir mano dingusios vaikystės atminimų škaistus ir žydras Lietuvos dangus.

savo kvaute besidraskantis ir tik spalvotom pasakom iš jo išsi-verziantis tu, aš ir kiti milijonai. O Liolė visai ne Liolė, kasdieninė Belgijos Lulė, kaip ir romane pavadinta, lyg primena „raudoną suknelių“ moterelių dvasinę ubagybę, toliau duonos ir kavos puoduko nematančių akių siekiams, bet tu, Garbusai, pasileidi šuoliais pro veikėjus, simbolius ir alegorijas, tematydamas tik raudonas suknelės ir didelės krūtis. Skandinavę iškunigis Tomas sutiko ne aludėje ar kavinaitėje, bet prie traukinių stoties. Traukinių stoties man irgi kažką primena, kartais pagalvoju apie dviejų krikščioniškų srovių susiglaudimą ir išsiskyrimą plienu apkaustytoje kryžkelėje... Neatrod, kad reiktų Kabalos rakto, užtenka pasiklausti savęs, ką autorius nori pasakyti, ir viskas kitaip atrodo. Bet tokiu atveju reiktų susiglausti tikros recenzijos sąvokoje, kurią ne tik tu, bet ir dažnas išėjivijos kritikas pakeičia paparpinio superpartitizmo ar superdatkizmo erzuciu. Bet pasilikime paviršiuje, paplaukiokime tavo, garbusis Jonynai, labai jau siauroje gelčioje.

Rašai: „...čia pat skaitytojui metasi į akis, kad kiekviena sutikta moteris puola į bučiuoti, aikčiodama, tarytum jis būtų koksai grįžęs iš atostogų, atsigaręs Casanova“. Na, ir pasileidęs tas iškunigis Tomas, Viešpatie, pasigailėk ir apsaugok! Linksmausia tai, kad gerai žinodamas prancūzų kalbą („metasi į akis“ prancūziškai skamba: saute aux yeux) staiga pamiršti prancūziškai kalbančių kraštų papročius. O jie meilūs, sakyčiau — net gražūs: sveikinamasi „skruostų pabučiavimu“. Prancūzai — keturis kartus, belgai — tris. Nesimaitė savaitę — bučiuojasi, atėjo į svečius — bučiuojasi. Kaip vyrai moteris, taip ir moteris vyrus. Pavyzdėliu, asmeninė patirtis.

Draugaujame su keliais kunigais prancūzais; jie aplanko mus, aplankome juos ir mes Prancūzijos šiaurėje. Ir aš, Gerbiamasis, ne kiek nesistebiu, kad prancūzai kunigai bučiuoja mano žmoną. Prisipažinsiu, kad nežinau, ką apie moteris galvoja Kanados kunigai, gal, sakau, jie tebematovos dukroje pasislėpusį velnią, bet Europoje žino, kad sveikinimosi pabučiavimas ir pragarus nenutrenkia. Ak, garbusis Jonynai, suki, raitai, painioji ir — ištripeini į garbingą kritiko vardą skandinancią pelkė. Pradedu galvoti, kad ne aš, o kritikas būsi pakeitęs stilių.

„Femme fatale“ galėtume, žinoma su plačiu rezervu, laikyti Lindą, o ne Ulą. Tiesą pasakius, vampyro su sijonu romane nerasis. Bent rimčiau skaitantis neris — Tomas ne Liudukas, praėjusio šimtmečio klebonijų intriguolis Belgijoje seniai išgaravusios praetint.

„Ne kitaip tada, kad ir

džiaugsmingi moterų rykavimai kyla iš to, kad jos atpažįsta Tomo buvusį dvasininką“. Kada tie džiaugsmingi rykavimai, kuriame puslapyje? Ula krūpčioja prieš giliai įskilusią iškunigio sielą, Andželika gailisi betripinėjantio, kryžkelėje neapsisprendžiančio jaunuolio, Pinerių žmonos labai jau atsargiai bando praversti dureles į labirinte pasiklydusių savių autą, o Roza visiškai nesidomi bičiulio Tomo esama ar nesama vidine kančia. Belieka tame moterų būryje kito iškunigio žmona Alisė. Ji, kaip man matosi, nuniokiota mirtinai sergančio vyro slaugymo, apie džiaugsmingus rykavimus net nepagalvoja. Tuo labiau, kad ji žino Tomą esant iškunigijui ikonoklastų tamsoje, kaip ir jos vargdientį vyrą. Lyg ir nedailu pridurtyti, ko autorius neparasė.

„Būtinai“ čia pripažinti, kad pasirinkdamas pasakotojų ekuksunigą, Cinzas pasielgė labai neprotą. Taip ir reikėjo sakyti „recenzijos“ pradžioje! Būtam išvengęs visko drabstymo visokiom pakulom, melukais, iškraipymais ir naujo stiliaus kūrimo vargo.

Toliau dėstai rimtu tonu apie kažkokią brahamų kastą — „kunigų luomą“, kurio „... paprastas žmogus...“ niekada nesuvoks, tai, girdi, atskira bendruomenė. Kuriam pasaulyje kritikas gyvena, apie kurios epochos kunigus kalbi? Drajai ir neatsaukiamai drįstu tvirtinti, kad jaunieji Belgijos kunigai, o ypač kunigai-darbininkai, seniai nebelaiko sacerdotu ypatingu luomu, atskira bendruomenė tikinčiųjų bendruomenėje. Ne man smelktis į teologinę retoriką, tik priminsiu kritikui Pauliaus VI „Novus Ordo“, (1970 m.), kurioje popiežišku nurodymu išryškina ma nūdienio kunigo sąvoka ir paskirtis Bendrijoje.

Kerti iš peties: „Kunigų savybių Tomo personaže nėra“. Gaila, kad kritikas tas kunigiškas savybes nutyli, taigi pasilieku jų nepažinęs. Gal kritikas pamiršai, kad Tomas iškunigis? Jis gi atsiskak kunigystės ne vien žodžiais: nebelaiko pamaldų, nebeklauso išpažinčių, vienu žodžiu su pastoracija nieko bendra nebenturi. Bet kritikas, kaip profesinės sąjungos raštvedys, kaip Pineriai ir sudrumsto galvojimo Sanginatis: kunigas, kunigas, aš kitaip nenoriu, turi būti kunigu! Linkęs patikėti, kad skaitytojas (be specialių akinių) ten, kur aprašomas Tomo kunigavimo laikotarpis, pamatys paprastą ir dorą, visa širdim pastoracijai ir socialinėm darbininkų painiavom atsidavusį kunigą.

Apie Tomo ir Ulos nakvynę viešbutyje ir sterilinę atomazgą galima įvairiai svarstyti, bet kritikai tokie dalykai septintoje ar aštuntoje dimensijoje, per daug

(Nukelta į 4 psl.)

Adolfas Valeška Poeto Alfonso Nykos-Niliūno portretas Aliejus, 1949

Sluckio „tarybinė opera“

(Atkelta iš 1 psl.)

džiais, kas atsitinka, kai rašytojas per ilgai tyli ar mėgina kalbėti savo balsu. Po tokių pavyzdžių, nebėra būtina rašytojus grūsti už grožį — jie ima patys save prižiūrėti.

Taip Sluckio partija „išsaugojo nacionalinės kultūros šerdį“. Bet nepamirškime, kad ir juodžiausiais stalininės priespaudos metais partijai nepavyko ištrinti tų rašytojų individualybės. Jie visi savaip grįžta ar sugrįš į tikrąją lietuvių kultūros šerdį. Juozas Keliuotis jau kalba į mus visus savo nelaisvės ir kentėjimų metų memuarais. Kada nors išvys dienos šviesą Vieniolio Testamentas. Nemeluota tėvynės meilė tebespinduliuoja iš Balio Sruogos dramų, Kazio Borutos prozos ir poezijos. Antanas Miškinis ir Vincas Mykolaitis-Putinas grįžta savo nespausdintais ir sovietinės cenzūros uždraustais eilėraščiais. Lietuvių kultūros šerdyje ilsisi ir drauge savo drąsos pavyzdžiu įkvėpia Kazys Jakubėnas. Tai ne Sluckio „tarybinė opera“, kurioje tematoje tų rašytojų iškamšas ir lietuvių literatūros karikatūra.

Sluckis taip pat išreiškė džiaugsmą tariamam lietuvių rašytojų paklūsumui. Jo žodžiais, „mes neturime alternatyvos arba, lietuviškai sakant, užpečko literatūros“, o „viską teigiama ir neigiamą lietuvių rašytojai išsako viešai“. Sluckio džiugu, o užsienio antikomunistams tariamam „apmaudui“, kad „komunistinės priespaudos sąlygomis“ vystosi „tokio plataus idėjinio ir meninio diapazono literatūra“, kuri „vis labiau pripažįstama už krašto ribų“. Iš jo pasisakymų atrodo, kad Lietuva šiandien visiškai priešingybė kaimyninei Lenkijai. Ten „oficialioji“ — „sluckinė“ literatūra jau beveik nebeegzistuoja, svarbieji rašytojai spausdinasi savilaide. O Lietuvoje, anot Sluckio, tikrai patenkinti rašytojai — paklusnūs inkstai tarybiniai taukus.

Tiesa, iš lietuvių rašytojų negirdėti atviro protesto balso, koksai skamba Lenkijoje, Čekoslovakijoje ar Vengrijoje. Bet kodėl jie tyli? Ar todėl, kad jie pamilo marksizmą-leninizmą? Ar partija jiems jau motina-maitintoja? O gal jie prisimena, kas pokario metais atsitiko rašytojams, kurie nuklydo nuo partijos nubrėžto tako. Baimė turi ilgą atmintį. Kas gi atsitiktų lietuvių rašytojui ar menininkui, kuris šiandien išdrįstų atvirai pasisakyti apie cenzūrą, rusinimą ar dvasinę priespaudą? Režisierius Jonas Jurašas išdrįso 1972 metais ir jo karjera Lietuvoje bematant baigėsi. Gintautas Iešmantas „viešai išsako“, kas jam atrodė „neigiamas“ — šiandien jo eilėraščiai nespausdinami Vilniuje, jis pats klostygeris. Kokiame oficialiame leidinyje šiandien galima pasisakyti „viešai pasisakiusio“ Mindaugo Tamonio poezijos? „Viešo pasisakymo“ kaina aukšta.

Lietuvių rašytojai viso to nepamiršo. Daugelis jų priliko savo plunksnų, nes ir jie nenori būti nutildyti; jie stengiasi išsitemti aprobuotos literatūros rėmuose, rašyti kuo doriau, teisingiau ir geriau ir tuo būdu tarnauti savo menui ir tėvynei. Ar tai kultūros klestėjimas, vienbalsis pritarimas sistemai, kaip aiškina Sluckis? O gal tai veikiau tragiška dilema...

Tiek pat vertas ir Sluckio tvirtinimas, kad Lietuvoje nėra „alternatyvos“ literatūros. Krašte buvo sudaryta tokios literatūros savilaidinė

antologija, kuri vieną dieną atras kelią į užsienį. Prieš tužina metų iš Lietuvos Vakarais pasiekė svarus vaidinimas „Pasivaikščiojimas mėnesienoje“. Savilaidinėje *Pastogėje* prieš keletą metų išgirdome visą plejadą jaunų, talentingų „netyrinėtojų“ mąstysenos poetų. Lietuvių literatūra užsienyje tebekuria Tomas Venclova, Ichokas Meras, Marija Sluckaitė-Jurašienė, kuriems Sluckio „platusis diapazonas“ buvo per siauras. Kai kas sakys, kad tai nedaug, lyginant su nepriklausoma Rytų-vidurio Europos literatūra. Kas žino, gal tai tik ledkalnio smaigalys? Svarbu, kad „alternatyvioji“ literatūra egzistuoja. Tebegyva savita galvosena bei rašysena. Tebėra vidinė, kūrybinė Lietuva, kurios partija dar nesugeba kontroliuoti.

Šių problemų akivaizdoje ypač aktualūs priešpusantų metų *Literatūroje ir mene* išspausdinti Vytauto Kubiliaus žodžiai Kazio Binkio 90-ųjų metų proga. Kritikas pabrėžė, jog Binkis „mokėjo gyventi pakelta galva“. Nepriklausomos Lietuvos krašto apsaugos ministerijai jis kartą atžėgė: „Poetas — ne leitenantėlis, kad sukiotus pagal jūsų komandą“. Anot Kubiliaus, „Binkis jautėsi esąs visos lietuvių kultūros reprezentantas, moraliskai atsakingas už viską, kas dedasi krašte, ipareigotas ne vien kurti literatūros šedevrus amžinybei, bet ir tarti *gyvą* teisybę žodį *skaudžiausiais* dabarties klausimais“, nes „rašytojas yra *liudytojas* sekantioms kartoms to, kas dabar vyksta. Tad tenesėti jis *melagingas liudytojas*“.

Tai žino ir tie lietuvių rašytojai, kurie šiandien dar neištaria „gyvo teisybės žodžio“. Sluckio literatūrinė utopija tėra rezervatas baudžiauninkams. Anksčiau ar vėliau dauguma lietuvių rašytojų nuspręš gyventi „pakelta galva“.

J. Pa.

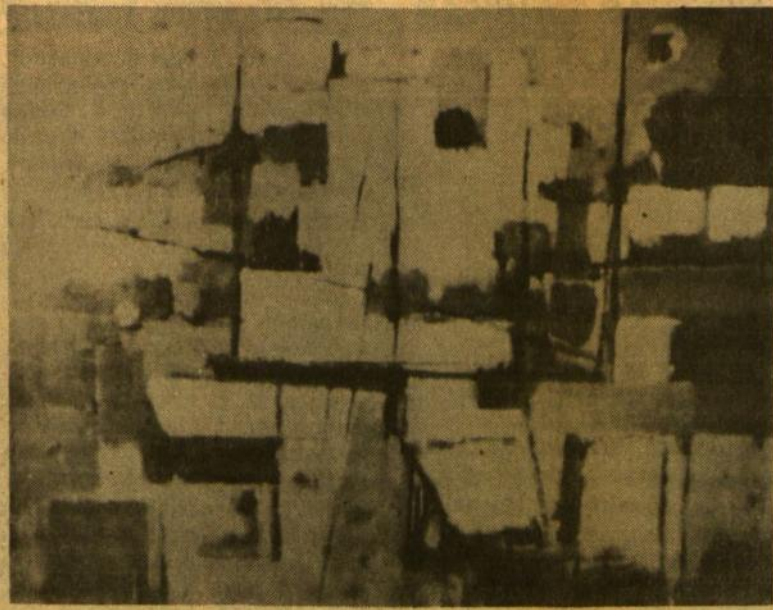
Chicagos teatruose Satyrinė komedija

Didieji Chicagos viešbučiai turi savo teatrus, kuriuose pastatoma įdomi veikalų. Pvz., tokio pobūdžio „Shear Madness“ jau treči metai nenuveina nuo scenos Chicagos centre. Continental viešbutis, 505 N. Michigan, dabar stato muzikinę satyrinę komediją „Forbidden Broadway“. Pavadinimas sukelia kai kurių įtarimų, bet iš tikro tai švarus muzikinis scenos veikalas, daugiau — dainų mozaika su fortepijono palyda, kur komiška pavaizduojamas įvairios Hollywoodo ir apskritai scenos, filmų žvaigždės taiklomis parodijomis ir imitacijomis. Čia „matomi“ Carol Channing, Yul Brynner, Liza Minelli ir daug kitų. Čia yra atinkamai pritaikytas iškarpu iš „Do Black Patent Leather Shoes Really Reflect Up?“, „Evita“, Don Kichotiridraug kitų, vis perteikiant solo, duetu, — trio dainas su stipriai įvedamu humoru, satyra, laisvai manevruojant po sceną, net ir užskokant ant fortepijono padainuoti. Yra daugiau kabaretinio pobūdžio, siekiant publiką išblaškyti, palinksinti, pajaukinti. Scenoje pasirodo ir pora „kunigų“ bei „seselių“, bet taip gana patraukliai.

Sis spektaklis New York'e jau eina ketvirtus metus ir bilietai išparduodami. Vaidinimas buvo ir Los Angeles, San Francisco, Philadelphia, Bostono miestuose, dabar yra pakelii į Washingtoną, Miami ir Londoną. Yra įrašytas į plokštele.

Aktorių kolektyvas negausus, bet gerai iš tikrųjų parinktas. Patį veikalą sukūrė ir palaiptinui išvystė Gerard Alessandrini, baigęs Bostono muzikos konservatoriją, pastatęs daugelį draminių veikalų New York'o off-Broadway.

J. Pr.

Gina Geštautienė

Uostas, 30" x 40"

Provanso peizažai lietuvių tapyboje

Tarptautinio studentų centro meno galerijoje Los Angeles, prie UCLA universiteto, kovo 2 d. buvo atidaryta tapytojos Ginos Geštautienės paroda. Išstatyti 55 paveikslai, daugiausiai Pietų Prancūzijos vaizdai, burlaiviai uoste, gėlių kompozicijos, medžiai...

Rami spalvų gama tylena iš jos kompaktiškų, atidžiai išbaigtų darbų. Žvilgsnis, be abejo, impresionistinis, su sezaniška įtaka peizažuose. Nėra čia fantazavimo, nei literatūrinio dovio. Dailininkė pasikliauja vien spalvų derme ir objektų pusiausvyra. Stengiasi pasiekti kuo didesnę dekoratyvinę įspūdį. Gamtovaizdžiuose vyrauja melsvi, žalsvi, rožiniai potėpiai, su

žydrų dangumi už aukšto horizonto.

Man regis, tapytoja stipriausia ten, kur objektai pavirsta beveik abstrakčiomis plokštumomis ar dėmėmis. Iš tokių darbų minėtini „Uostas“, „Miestas ūke“, „Laivai“, „Aguonų laukas“.

Gina Geštautienė kasmet kelis mėnesius praleidžia Pietų Prancūzijoje. Dauguma paveikslų ir pavadinti to krašto vietovardžiais: St. Pierre-Gard, L'Aveyron-Provence, St. Etienne-Pre Alpes, Montpazier ir kt.

Su individualinėmis parodomis tapytoja pasirodė nuo 1972, dažniausiai Los Angeles Westwood galerijose. Dabartinė ekspozicija vyks iki šių metų kovo 22 d.

Pr. V.

ATVIRAS LAIŠKAS

V. A. JONYNIUI

(Atkelta iš 3 psl.)

tol, kad susidomėtum. Bet po nakvynės iškilus statulėlė manaip samprotaujant, verta dėmesio. Tuo labiau, kad romano pabaigoje prietarų stabuką žadama iškeisti į dykumoje atgimstančią Gyvybę, ir Gyvojo Dievo šaltinį.

Taip, kunigai gyveno atsiakę ne vien feodalių papročių nuosėdoms, bet ir apranga, tik visa tai nieko gero neatnešė. Priešingai. Neneigiu, kad kritikas gali iš pirmo žvilgsnio atpažinti „kunigiškas savybes“ bet kuriame iškunigyje — ne visiems tokia Dievo dovana.

Gerbiamasis randi, kad neišryškinau pašaukimo martirologijos. Galėjau, nesunku pagrąndinti skaitytoją kuria nors psichodrama, bet kunigystėn gam dažnai ieseinama ir be ragauskinių katarsių. Kiekvienam savas pašaukimas ar geismas būti kunigu, tarnauti Dievui ir žmonėms.

„Sirupe sumirkusi Tomo susitikimo su sesyėmis scenė...“ o man ta scenėlė bene jaukiausia romane, nuskaidrinanti taip dažnai apsiniaukusį iškunigio dangų. Bandžiau atskleisti skaitytojui dar vieną Tomo charakterio bruožą: jis myli vaikus, bet, kaip pasirodė, nevykusiai padauginav sirupo: norėjau paminėti, kad ir kuniguose, kaip ir visoje vyrijoje, plazdena celibato prietarų užgožtas natūralus ir kilnus geismas būti tėvui.

„Migelis varinės Tomą pas savo jautulingą žmogą...“ Kritiko naujam stiliui būti nepakenkęs ir botagas, kuriuo tingius jaučius skatina Andalūzijos varovai, bet tas trūkumas nesudrumstė mano linksmos nuotaikos: prisiminiau Voltaire paskatą purvynėlio drabstojams ir vėl užplūdo linksmojo dievuko juokas. Ne, Gerbiamasis, iškunigio Tomo ir Rozos santykiai nepasibaigė „...jmantrom, intelektualom, išraitytom šnektom...“ Jeigu autorius pasitraukė už intymiausių žmonių santykius saugančios uždangos, nereikėtų galvoti, kad taip nieko ir neįvyko; niekur savo romanuose nestoviu su užrašų knygtute prie lovų, nestovėjau ir vasaros saulės ir geismo perkaitintame Sančeso namelyje. Prisimenu, mano gan drovias, vis tirstoje prietemoje pasislėpusias meilės scenelės vieni vadino nevykusiu sestoju prie miegamojo durų, o kiti pašėlusiai bauria pornografiją. Ir man, kaip tam

malūnininkui ir jo sūniui: ar josi, ar pėščias kulniuos — vis tiek ne taip, kaip reikėtų. Po mielosios „Saros“, kurioje kilniai rimtos kritikos atrado ne tik inkarnacijoje atgimusį klasiką, bet ir biblijos giesmių panašumo poeziją, tikriausiai ateityje nebeaktins mano menkystės jokiomis pornografijomis.

„Baltarankių nužengimas į juodadarbių pragarus nėra taip skaisčiai holiivudinis...“ Betgi Tomas — Netikėlis — Nevykėlis (kritiko žodžiais demaskuojant nenaudėję) niekada ir nebuvo baltarankiu. Baigęs seminariją, pradėjo darbininku ir tęsia iki romano paskutinio puslapio. Bijau persikartoti, bet pradėtu abejoti, ar kritikas iš viso skaitė „Šventojo Petro šūnyne“. Jeigu kaimynas pasakojo — išbark už visokias fantazijas ir knygoje nesamus dalykus.

„Apie „... nuostabią, herojišką moterį Simone Weil“ galiu tik tiek pasakyti, kad jos nesitilyčiau pavyzdžiui Prancūzijos mergaitėms. Ji( ) parašė knygą apie ano meto sunkią darbininkų buitį, bet darbininkijoje ilgai neužišė: peršoko į ministerės fotelį, vėliau — Europos parlamento prezidentūron ir pagersėjo... abor- — negimusį kūdikį žudymo įstatymo pravedimu. Beje, Prancūzijos visuomenėje jis kitaip ir nevadinamas, kaip „Weil įstatymu“. Taigi referencija nelabai došni, bet pasižadū minėta knyga perskaityti ir susipažinti su politinės karjeros ir valdžios viršūnių siekiančių herojiškų moterų nuomone apie darbininkijos pragarus.

Kritikas išpeiki prancūziškos kilmės odelolono sulietuvinimą „Kioldno vandeniu“, neskanūs ir visokie galicizmai, pažodiniai vertimai. Nežinau, kaip atrodytu Tomas Rimkus — Knopas lietuviškame kailyje — bijau ir pagalvoti apie tokį Mano nuomone: rašant romaną Belgijos butyje, būtina išsilaikyti krašto gyvyšios kalbos tēkmėje ir aforizmiškais žaisme. Gal sunkiai menusi-dėsiu „Šventojo Petro šūnyne“

* Sprendžiant iš konteksto, tiek Vytauto A. Jonyno *Šventojo Petro šūnyne* recenzijos (1984 m. lapkričio mėn. 24 d. *Drąsios* priedo laidoje), tiek rašytojo Eduardo Cinzo atviro laiško, atrodė, kad autorį bus kalbama apie to paties vardo du skirtingus asmenis. Vytauto A. Jonyno greičiausia turėta minty prancūzų filosofė ir mistikė Simone Weil (1909-1943), o Eduardo Cinzo dabartinė prancūzų politikė. — Red.

Šventas Kazimieras

(Atkelta iš 2 psl.)

įvedimu, o paties Kazimiero gyvenimui, kaip jis pažįstamas iš istorinių šaltinių, stinga ir įtampos, ir įdomesnių konfliktų, jis ir lieka — šventas, bet statiškas. Autorius paaukvoja kūrinio meninį dinamizmą istorinei tikrovei — ar jis tuo laimi, sunku pasakyti. Kita priežastis glūdi pačioje istorinio romano žanro problematikoje, kuri yra išvalgiai suformulavęs vengras literatūros teoretikas Georg Lukacs. Jis teigė, kad mūsų šimtmetyje istorinio romano beveik neįmanoma parašyti: susikoncentravimas į herojus vidinį pasaulį, jo psichiką, kuris yra būdingas visai mūsų pasaulėjautai, taipgi ir mūsų laikų rašytojams, nustelbia jo istorinį kontekstą, kuris vienintelis tegali išryškinti herojų kaip epochinę asmenybę. Rašytojas atsiduria tarp Skilos ir Charibdės: arba herojus lieka schematiškas, ne pilnakraujis romano veikėjas, arba jis neišvengiamai ieseina susmulkintas, vieno kito šalutinio veikėjo akimis regimas, įprakintas savo asmeniškose aplinkybėse, niekada nepakylantis iki Homero Akilo ar Odisejaus rango, kurie įstengė savyje inkorporuoti visos savo epochos žmonių charakterį. Tai padeda matyti, kad *Kovo ketvirtą* autorius, apsisprendęs už Kazimiero charakterio schematiškumą, vis dėlto sąžiningai rungiasi su istorinio romano užduotimi, kurią taip pabrėžė minėtas Georg Lukacs: istorinis romanas turi būti dabarties priešistorija. Kaip jau užsiminta, *Kovo ketvirtą* šis uždavins yra patikėtas daugiausia varpininkui Gaudrimui — lietuviui, plėšomam savo ištikimybei sena-

pavadinamas belgišku romanu lietuvių kalba. Patyliukais pripažinkime, kad Tomas lietuviškai nekalba, ankstyvoje vaikystėje tėvas bandė išlaikyti sūnelį tute kalboje, bet viskas seniai užsimiršo. Mielasis Alanas — kita proga ir kitame laikraštyje pastukęs mano nugarą trispalviai nudažyta lazda — tokius romanus pavadino „hibridais“.

Apie iškunigio Tomo ir Lindos Verkrebuzio nepasinkus įdėmiau skaitantis ras 122 puslapyje, kada motina bara sūnų: „...gyvenai su mergina“. Sutinku, kad galėjo paklaidinti leidėjų žirkles, po kurių perkštėlėjimo iš melužės, kaip buvo mano tekste, pasidarė švelnesnė ašim mergina. Taip du kartus. Kitur motina drožia iškunigui sūniui ir akis: „...buvai blogu kunigu“. Jeigu ir tai neprasimelkia pro kritiko akinius, nebežinau ką bapatarti. Beje, yra žymiai šaunesnių pasižadėjimų žirkelėms; kartais šventai naivui, o kartais ir sakinio prasmę pakeičiančių.

Knygas recenzuojantys paprastai nevengia pabaknoti pirštu korektūros klaidas, o Gerbiamasis pamiršai. Žinau, kad ne tokie niekai kritikai rūpėjo, tačiau ne pro šalį, kartkartėmis priminti leidėjams akis badančius pražiopojimus.

Mano nuomone — nereikėtų slapstyti iš mūsų epochos laksių, smarkiai pašlijusios moralės, bet drąsiai pažvelgti tikrovei ir akis. „Šventojo Petro šūnyne“ nėra kategoriško tvirtinimo, kad supelėjusio ir beveik dogma tapusio celibato panaikinimas nubrauktų pašaukimų stoką ir iškunigystę. Tačiau nereikėtų neigti, kad ir šitas tabu, akmuo po kaklu, nepakreipia svarstyklų.

Lyg ir siauroka? Platesnių intencijų ir neturėjau; „Šventojo Petro šūnyne“ gvidenama vieno iškunigio drama, kokių, kaip romane sakoma, šimtai Belgijoje. Ir kitur! Gal, sakau, kiti žymiai plačiau apims — tema gan aktuali ir neliesia išėivijos raštijoje.

Geriausio linkėdamas, Ed. Cinzas

jai Lietuvai ir politinių su pagoniškąja praeitimi, Kazimierą padarydamas jungėju („Iš dažnų sustikimų su Lietuvos ponais jis gerai įsiklausė į jų dainuojančią kalbą, pažino daug žodžių. Kadais, ir taip neseniai, jo pranokėjai tais žodžiais garbino saulę, žemę ir medžius! Per tą skambų žodžių pažinimą jis, karalaitis Kazimieras, buvo Lietuvos dalimi — Lietuvos mitologinės, keistos ir slaptosios...“ p.73) ir kaip tik dėl to įvesdamas Gaudrimą, kurio pagonis senelis bandė „suprasti krikštą kaip naujos, galingos, atgamtinės jėgos įsiveržimą į jo gyvenimą“ (p. 38), leisdamas Gaudrimui budėti iki pat galo prie mirštančio Kazimiero kameros. Ši skirtingų kultūrų derinimo ir jungimo tendencija Kazimierą nušviečia kaip autentiškos katalikybės atstovą.

Kazimiero šventumo paslaptį sunkiausiai sekėsi autoriui praskleisti — iš dalies, kaip jau pastebėta, todėl, kad jis skyrė tiek svarbos šventumo „teorijai“. Tai nereiškia, kad būtų neįmanoma parašyti romaną apie šventą asmenybę ar net mistiką (čia tuoj prisimena Georges Bernanos sėkmingi bandymai mūsų laikais), bet tada rašytojas jau turbūt turėtų savo herojus vidinius pergyvenimus meniškai „išrasti“ (istorinio personazo atveju tradicijos paliktų ar net legendinių duomenų nebeužtektų), suręsti kitokią struktūrą, greičiausiai atsiribojant nuo istorinės asmenybės atskleidimo ir jos epochinės reikšmės sklaidymo. Tačiau ir Kazimiero šventumo atžvilgiu *Kovo ketvirtą* įvykdo vieną svarbų ligiolinio Kazimiero vaizdo praturtinimą: jo šventumas mums buvo parentas jo pamaldumui ir jo gyvenimo asketiškumui, bet autorius, tuo nesitinkindamas ir jo asmenybėn įvesdamas visus tuos gausius teologinės mąstysenos klodus (kokie bebūtų romano rėmuose jų meniniai klaviniai) suteikia minties gelmė šventojo figūrai, kurios ji iki šiol neturėjo. Visa tai Kazimierą sukomplikuoja, siūlo jo šventumo paslaptį skaitytojui, kaip vertą tolimesnės su ja konfrontacijos. Jurgio Gliaudos romanas *Kovo ketvirtą* turėtų bet kurio skaitytojo, kuris domisi šventojo Kazimiero problematika, vaizduotę sužadinti visą šią mažai tyrinėtą mūsų tautinės ir religinės tradicijos sritį pazonduoti — čia dar gali būti įdomūs, minties ir jausmo pasaulį praturtinantys laukai, į kuriuos ir šioji knyga mums labiau praveria vartus.

(Šį populiarijį žvilgsnį į šv. Kazimiero vaizdą, koks jis ta proga išskyla, baigsime keliais komentarais apie Anatolijaus Kairo dramą „Šventasis Princas“ ateinantį kartą.) A. L.

„Dievas sutvėrė angelą vyrą, stiprų, raumeningą, galingą kovotoją dėl Dievo valios. Gabrielius, Mykolas. Tai vyrai! Tai kariai! Tokių angelų reikia ir Lenkijai. Mums nereikia padarėlių be kūno, su kvailoka šypsena ant mergaitiško lūpų, su zvimbianiais musės sparnais“ (p. 26). Vyriska narsa anksti įeina į romane piešiamą Kazimiero portretą: Dluogošas vienon eilėn susodinti karališkieji mokiniai „Kazimieras, Jonas Albrechtas ir Aleksandras — vienodo ūgio, pienas su krauju veiduose, stiprūs ir mikiūs, buvo kaip senų skulptūrų angelai. Taj lietuvių ir germanų kraujas tvėrė vergžlius karališkos dinastijos pažindus“ (pp.26-27). Kaip matėme, Kazimieras ne visai prisimiama šį Dluogošą teigiamą idealą, derindamas jį su humanizmo skleidžiamą nuotaiką, tikėjimu į pasaulyje glūdinčią gerį ir grožį. Ir dar svarbiau, jis savaip išreiškia vyriską priėjį prie gyvenimo: Vengrijos sosto užėmimo nesėkmę sutikdamas su mintimi, kad „Kariškas pralaimėjimas yra žiauri tikro vyriskumo mokykla“ (p. 49), o gyvenimo gale prisiimdamas ir iškentėdamas jam lemtą kančią.

Derinimo keliu autorius eina ir prie Kazimiero lietuviškumo klausimo. Jeigu iki šiol kai kieno jaučiamos rezervacijos Kazimiero atžvilgiu daugiausia sukosi apie jo lietuviškumą: ar jis iš tikrųjų nebuvo lenkas, tik atsitiktinai, kraujo keliu, įsiterpęs į mūsų tautos istoriją, nieko neturintis mums pasakyti — tai *Kovo ketvirtą* autorius labai sąžiningai narsto šį klausimą, nebandydamas Kazimiero padaryti simtaprocentiniu protolietuviu. Jausdamas lietuviškos krikščionybės problematiką, jis siekia Lietuvos krikštą derinti

su pagoniškąja praeitimi, Kazimierą padarydamas jungėju („Iš dažnų sustikimų su Lietuvos ponais jis gerai įsiklausė į jų dainuojančią kalbą, pažino daug žodžių. Kadais, ir taip neseniai, jo pranokėjai tais žodžiais garbino saulę, žemę ir medžius! Per tą skambų žodžių pažinimą jis, karalaitis Kazimieras, buvo Lietuvos dalimi — Lietuvos mitologinės, keistos ir slaptosios...“ p.73) ir kaip tik dėl to įvesdamas Gaudrimą, kurio pagonis senelis bandė „suprasti krikštą kaip naujos, galingos, atgamtinės jėgos įsiveržimą į jo gyvenimą“ (p. 38), leisdamas Gaudrimui budėti iki pat galo prie mirštančio Kazimiero kameros. Ši skirtingų kultūrų derinimo ir jungimo tendencija Kazimierą nušviečia kaip autentiškos katalikybės atstovą.

Kazimiero šventumo paslaptį sunkiausiai sekėsi autoriui praskleisti — iš dalies, kaip jau pastebėta, todėl, kad jis skyrė tiek svarbos šventumo „teorijai“. Tai nereiškia, kad būtų neįmanoma parašyti romaną apie šventą asmenybę ar net mistiką (čia tuoj prisimena Georges Bernanos sėkmingi bandymai mūsų laikais), bet tada rašytojas jau turbūt turėtų savo herojus vidinius pergyvenimus meniškai „išrasti“ (istorinio personazo atveju tradicijos paliktų ar net legendinių duomenų nebeužtektų), suręsti kitokią struktūrą, greičiausiai atsiribojant nuo istorinės asmenybės atskleidimo ir jos epochinės reikšmės sklaidymo. Tačiau ir Kazimiero šventumo atžvilgiu *Kovo ketvirtą* įvykdo vieną svarbų ligiolinio Kazimiero vaizdo praturtinimą: jo šventumas mums buvo parentas jo pamaldumui ir jo gyvenimo asketiškumui, bet autorius, tuo nesitinkindamas ir jo asmenybėn įvesdamas visus tuos gausius teologinės mąstysenos klodus (kokie bebūtų romano rėmuose jų meniniai klaviniai) suteikia minties gelmė šventojo figūrai, kurios ji iki šiol neturėjo. Visa tai Kazimierą sukomplikuoja, siūlo jo šventumo paslaptį skaitytojui, kaip vertą tolimesnės su ja konfrontacijos. Jurgio Gliaudos romanas *Kovo ketvirtą* turėtų bet kurio skaitytojo, kuris domisi šventojo Kazimiero problematika, vaizduotę sužadinti visą šią mažai tyrinėtą mūsų tautinės ir religinės tradicijos sritį pazonduoti — čia dar gali būti įdomūs, minties ir jausmo pasaulį praturtinantys laukai, į kuriuos ir šioji knyga mums labiau praveria vartus.

(Šį populiarijį žvilgsnį į šv. Kazimiero vaizdą, koks jis ta proga išskyla, baigsime keliais komentarais apie Anatolijaus Kairo dramą „Šventasis Princas“ ateinantį kartą.) A. L.

„Dievas sutvėrė angelą vyrą, stiprų, raumeningą, galingą kovotoją dėl Dievo valios. Gabrielius, Mykolas. Tai vyrai! Tai kariai! Tokių angelų reikia ir Lenkijai. Mums nereikia padarėlių be kūno, su kvailoka šypsena ant mergaitiško lūpų, su zvimbianiais musės sparnais“ (p. 26). Vyriska narsa anksti įeina į romane piešiamą Kazimiero portretą: Dluogošas vienon eilėn susodinti karališkieji mokiniai „Kazimieras, Jonas Albrechtas ir Aleksandras — vienodo ūgio, pienas su krauju veiduose, stiprūs ir mikiūs, buvo kaip senų skulptūrų angelai. Taj lietuvių ir germanų kraujas tvėrė vergžlius karališkos dinastijos pažindus“ (pp.26-27). Kaip matėme, Kazimieras ne visai prisimiama šį Dluogošą teigiamą idealą, derindamas jį su humanizmo skleidžiamą nuotaiką, tikėjimu į pasaulyje glūdinčią gerį ir grožį. Ir dar svarbiau, jis savaip išreiškia vyriską priėjį prie gyvenimo: Vengrijos sosto užėmimo nesėkmę sutikdamas su mintimi, kad „Kariškas pralaimėjimas yra žiauri tikro vyriskumo mokykla“ (p. 49), o gyvenimo gale prisiimdamas ir iškentėdamas jam lemtą kančią.

Derinimo keliu autorius eina ir prie Kazimiero lietuviškumo klausimo. Jeigu iki šiol kai kieno jaučiamos rezervacijos Kazimiero atžvilgiu daugiausia sukosi apie jo lietuviškumą: ar jis iš tikrųjų nebuvo lenkas, tik atsitiktinai, kraujo keliu, įsiterpęs į mūsų tautos istoriją, nieko neturintis mums pasakyti — tai *Kovo ketvirtą* autorius labai sąžiningai narsto šį klausimą, nebandydamas Kazimiero padaryti simtaprocentiniu protolietuviu. Jausdamas lietuviškos krikščionybės problematiką, jis siekia Lietuvos krikštą derinti

Numero pagrindiniai straipsniai: Leonardo Valiuko „Tikroji tremties misija“, Vytauto Volerto „Viliamas: jaunimas reprezentavo gvybę“, pokalbis su Adolfu Damašiu Vliko sukaktuvinių metų proga, Vytauto A. Dambraivos „Rezistentų žvilgsnis iš pietų į šiaurę“, Z. Prūsos „Lietuviškos išlaikymas ir TV“, Juozo Bočio ir Kazio Eringio žvilgsniai į okupuotos Lietuvos padėtį.